

МУНИЦИПАЛЬНОЕ БЮДЖЕТНОЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ
«ГЕЛДАГАНСКАЯ СРЕДНЯЯ ШКОЛА ИМЕНИ ПЕРВОГО ПРЕЗИДЕНТА ЧР
ГЕРОЯ РОССИИ АХМАТА АБДУЛХАМИДОВИЧА КАДЫРОВА»

**РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
КУРСА ВНЕУРОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
«КУРС ПО РОДНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ.
СМЫСЛОВОЕ ЧТЕНИЕ НА РОДНОМ
(ЧЕЧЕНСКОМ) ЯЗЫКЕ»
(ОСНОВНОЕ ОБЩЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ)**

Кхеторан кехат

Нохчийн мотт – нохчийн къоман мотт а, Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт а бу, цу бахьано хьелаш кхуллу цуьнан 1алашбаран а, кхиоран эшар. 5-9 классашкахь «Ненан мотт а, ненан меттан литература а» предметан декъахь хьобхуш йу ненан (нохчийн) меттан литература санна, иза хьажийна йу дешархойн интеллектуале-довзаран, коммуникативе, исбаьхьаллин-эстетикин пох1маш кхио а, коьрта г1иллакхе-этикин кхетам кхолла а, личностана нохчийн къоман культура марзйан а.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет – иза беран интеллектуале а, г1иллакхе-этикин а кхиаран т1ег1а къастаден гуманитарни дешарх коьрта предмет йу. Литературин дешаро аьтто бо йешаран маь1на а девзаш, литература 1аморо шегахь къонахчун амал кхийой а хууш, шен дуьненхьежамна дашца а, йозанца а бух бало а хууш, адамца а, йукъараллица а йаза хууш йолу кхетаме личность кхио.

Программо чулоцу кхеторан кехат а, предмет карайерзоран кхочушдан лору жам1аш а, предметан чулацам а, программин х1ора дакъа карадерзо билгалдаьхначу сахьташца йолу тематикин планировани а, урокал араьхарчу г1уллакхдаран план а.

Карара программа бух хилла лаятта авторийн дешаран программаш х1итторехь а, «Ненан (нохчийн) меттан литература» дешаран предмет хьобхучу ненан (нохчийн) меттан а, литературин а хьехархойн белхан программа х1отторехь а. Авторийн а, белхан программаш х1итточара а хьехаран материал къепе йалорехь и 1амо раж къасто а, дакъойн а, теманийн а сахьташ д1асхьадекъа а шен некъ кховдо а мега.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЙУКЪАРА ХАРАКТЕРИСТИКА

Литература уггаре эвсаре г1ирс бу шен кхачаме стаг хила (ша шен кхето, ша шен кхио), гонахьарчу хиламийн хьелашца тарвала, иштта кхоллараллин жигараллин стимулятор а йу.

Ненан меттан литература 1аморо д1алоцу личность кхиоран процесехь коьрта меттиг, иштта 1аморо аьтто бо цуьнгахь къонахалла, г1иллакхе амал, кхоллараллин пох1ма кхиорехь, нохчийн халкъан дахаран философи йовзарехь а, карайерзорехь а, иштта доккха го до къоначу т1аьхьене къоман исторически зераш д1акховдорехь а. Билггал йолу 1алашонаш кхочушйаран дешаран материал вовшахтоьхна гуманизман критерешца, исбаьхьаллин а,

довзаран а мехаллашца, пайдаэцархъама т1екхача йиш хиларца, актуале хиларца, поликультурица, ламасталлин классика а, вайзаманан литература а цхъаьнайарца, тематикин а, жанрийн тайпа башх-башха хиларца дог1уш махиллара.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет 1аморо таронаш кхуллу дешархочун дешнийн база шорйан, церан къамелан культура, коммуникативни а, тайп-тайпана культурийн компетенцеш а кхио.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» курсан чулацам хъажийна бу дешархойн нохчийн литературин хъашташ кхочушдан, уьш нохчийн къоман культурина т1екхиарехъ а, шеца иза 1алашйарехъ а ша-тайпана эстетикин г1ирсаш хиларе терра.

Дешархошна дешар 1амор коьрта долчу декъана оьрсийн маттахъ д1ахьучу йукъардешаран учрежденешкахъ ненан мотт санна нохчийн мотт 1аморехъ, нохчийн литература – иза дешаран предмет йу, нохчийн къоман исторех а, культурах а, ламастех а хаарш схъаэца а, довза а таро луш, иштта иза культурин ша-тайпана йаздархочун кхолларалла толлуш долу дакъа ду, кхечу кепара аьлча, шеца цхъаьна эстетикин г1уллакхдар а долу, йозанан къамелан г1уллакхдар ду; нохчийн литература т1ехъажийна йу 1илманан аг1онхъара дуьне довзарна а, иштта дешнийн кхоллараллин говзарийн мотт бовзарна а, йешаран культурин йукъара башхаллаш карайерзорна а, литературин говзарех кхетарна а, дашца шен амал билгалйаккхарна а, иза, исбаьхьаллин литературас ша-тайпанчу маттахъ дуьйций хайтарх кхетам кхолла а, ткъа литературин мотт йукъарчу меттан шолг1а система санна бу, цо кхуллу личностан синхаамийн дакъа, цуьнгахъ ойланца х1уманан кеп х1отто а, ассоциаци йало а, логически ойла йан а, дешаран предмет хъажийна йу оцу дешаран предметехула кхочушхуьлу т1аьхьенера т1аьхьене нохчийн, оьрсийн, дуьненан культурийн оздангаллин а, эстетикин а ламасташ д1акховдор.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТ 1АМОРАН 1АЛАШОНАШ

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет 1аморо кхочушйан йеза рог1ера 1алашонаш:

- нохчийн литературехъ эстетикин аг1онхъара кхеташ болу гуманистически дуьненхъежам, Россин йукъара гражданинан кхетам а, къоман синкхетам а, патриотан дог-ойла а йолуш, дукха къаьмнаш долчу Россин халкъех шен халкъ хиларх дозалла а хеташ йолу амал личностехъ кхиор.

- нохчийн литература йовза лааран дог дар кхоллар, нохчийн къоман ширачу заманера схъайог1у культура мехалла хетар кхиор, дешархо шен къоман мотт а, культура а 1аморан кха т1е ваккхар, къоман культурин

тӀаьхьалонна йукъавалор.

- къоначу тӀаьхьенехь дӀайахначуй, карарчуй, йогӀур йолчуй заманийн уьйр ларӀан йезаш хиларан кхетам кхиор а, нохчийн къоман культура ларӀарехь жобпалле хилар кхоллар;

- дукха къаьмнаш долчу Россин пачхьалкхехь личностана кхиаме социализаци а, ша шагехь стогалла кхиорна обьшу интеллектуале а, кхоллараллин а таронаш кхийар.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» дешаран предмет тӀехьажийна роӀера хьесапаш кхочушдан:

- тӀаьхьенера тӀаьхьене историко-культурни, обздангаллин, гӀиллакхийн мехаллаш дӀакховдоран хьокъехь ненан меттан нохчийн литературин маьӀнех кхетар;

- ненан меттан нохчийн литературин историца йолу уьйр къастор, нохчийн литературехь йолу къоман ша-тайпана синьобздангаллин а, материални а нохчийн къоман культурин исбаьхьаллин шорталлех кхетам кхоллар;

- Россин Федерацин кхидолчу къаьмнийн литературин контекстехь нохчийн литература а кхуьу хилам санна цунах хаарш эцар; уьш вовшийн эр;

- нохчийн литературина бухе диллина культурин а, обздангаллин а маьӀна билгалдаккхар; йешначун хьокъехь мах хадош а, шена хетарг олуш а барта а, йозанца а къамел дан хаар;

- 1ер-дахарехь а, дешаран процессехь а нохчийн литературех пайдаэца хаар кхоллар;

- шен мукъачу хенахь йешарна ханна план хӀоттор, нохчийн маттахь шена хазахета йешаран говзарш мехала хетар къастор а, бух балор а;

- нохчийн литературин говзарш системехь йешарца дуьне довза а, дуьненахь ша дӀалоцу меттиг къасто а, адаман а, йукъараллин а йукъаметтигаллин гармонизаци латторан а хьашташ кхоллар;

- хаамийн хьостанашца болх бан хаар кхиор, Интернетера а, иштта кхийолчу хьостанашкара хаамашна презентаци йар а, кечйар а.

ХЪЕХАРАН ПЛАНЕХЬ «НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН МЕТТИГ

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предметан программа хӀоттийна Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартан коьртачу йукъарчу дешаран программни буха тӀехь, иза лерина йу дешаран 338 сахьтана. (5 кл. – 68 с., 6 кл. – 68 с., 7 кл. – 68 с., 8 кл. – 68 с., 9 кл. – 66 с.). Программин инвариантивни

дакъош 1аморна лерина 296 сахът ду. Белхан программа вариативни декъана программа х1оттийнчу авторша хаържинчу говзаршна лерина йолу йешаран хенан резерв лаьтта 54 дешаран сахътах.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ

Дешаран предметан чулацамо шена йукъалоцу литературин говзариин а, церан авторийн а гайтар, иштта тематикин блокаш а: «Халкъан барта кхолларалла», «Нохчийн йаздархойн говзарш», «Кхечу къаьмнийн литература».

ТЕМАТИКИН БЛОКАШ

7 класс

Халкъан барта кхолларалла

«Дади-юрт».
«Нохчийн шира илли».
«Сай» (халкъан илли).

Нохчийн йаздархойн говзарш

М. Мамакаев «Даймехкан косташ».
Б. Саидов. «Вина юрт», «Деган аз».
1. Мамакаев. «Берзан бекхам».
Х. Ошаев. «Иччархо Абухъаьжа Идрисов».
А. Сулейманов. «Шуьнехъ дош».
1. Гайсултанов. «Болат-г1ала йожар»(дацдина).
А. Айдамиров. «Мух1ажарш».
Ш. Арсанукаев «Иманах дузийта дегнаш».
М. Кибиев. «Дош».
А. Джунаидов. «Х1обънаш».
С. Гацаев. «Дарц».
А. Кусаев. «Амалехъ диканиг».
Ш.Рашидов. «Ден весет».
М. Дикаев. «Нохчо ву со».
С. Дакаев. «Куйно хотту».
1. Шайхиев. «Ч1аг1о».
А. Бисултанов. «Хъайбахахъ язйина байташ».
В-Хъ. Амаев. «Генарчу денойн туйра».
С. Курумова. «Дохк» / (дакъа).
Ш. Окуев. «Сан хьоме Нохчийчоб».
С.-Хъ. Нунуев «Юнус».
М. Бексултанов «Генара а, гергара а денош».

М. Ахмадов «Кхаа вешех туьйра».

Кхечу къаьмнийн литература

А. С. Пушкин «Аьнан Гуьйре» (гочийнарг А. Сулейманов).
Альфонс Доде «Тпаьххарлера урок».

8 класс

Халкъан барта кхолларалла

«Таймин Биболатан илии».

«Эвтархойн Ахмадах илии».

Нохчийн йаздархойн говзарш

Бадурев С. «Олдум».

М. Мамакаев. «Лаьмнийн дийцар».

М. Сулаев. «Цавевза доттагI».

А. Сулейманов. «Дог дохден цIе»; «Дахаран генаш».

1. Хамидов. «ДIа – коч, схьа – коч».

Ш. Арсанукаев. «Тимуран тур».

1. Шайхиев. «Дарцан буса».

М. Ясаев. «Тянь-Шанан лаьмнашкахь» (дакъа).

С. Яшуркаев. «МаьркIаж-бодан тIехь кIайн хьобкх» (йацйна).

Л. Абдулаев. «Маьлхан каш».

М. Бексултанов. «Дика ду-кх хьо волуш»; «Дари».

А. Бисултанов. «ДегIаста»; «Халкъан илланчина».

С. Гацаев. «Кавказ»; «БIаьстенца къамел».

Я. Хасбулатов. «Дош» «Стаг хилла ваьллахь хьо ара».

М. Ахмадов. «Лаьтта тIехь лаьмнаш а хIиттош».

Сатуев Х. «Нашха».

Кхечу къаьмнийн литература

Ладо Авалиани. «Хьаькхна буц».

9 класс

Халкъан барта кхолларалла

Турпалалин иллеш «Теркаца хьала-охьа вехаш хиллачу Эла Мусостан, Адин Сурхон илии». «Аьккхийн Жанхотан илии».

«Таркхойн кIентан, Жерочун кIентан, Жумин Акхтуллин илии».

Туьйранаш, шира дийцарш, аларш.

Шира дийцарш «Къиза Iадат», «Шотойн Аьстамар», «Исмайлин Дуда» Кицанаш, хIетал-металш. Назма/ Динан поэзин жанр (жанрашка хьажар).

Нохчийн йаздархойн говзарш

Нохчийн литературин бухбиллархойн (йаздархойн) кхолларалла:
I. Дудаевн, М. Сальмурзаевн, I. Нажаевн, Ш. Айсхановн. Поэзига, прозига хъажар.
Ш. Айсханов «Мало-хало».
С. Бадуев. «Бешто».
Сийлахь-боккхачу Даймехкан тIамах лаьцна говзарш.
I. Мамакаев «Дерриге а тIамна», «Даймехкан тIом болчохь», очерк «Турпалчу танкистан добзал».
М. Мамакаев «И йоблхуш яц», «Киллочунна».
М. Сулаев «ГIовтга», «Малх тоьлур бу».
Х. Эдилов «Суьрте», «Кавказан аьрзу», «ТIемало – хьуна».
I. Мамакаев. «Кавказа латта», «ЙоIе», «Даге», «Сайн кIанте», поэма «Нохчийн лаьмнашкахь».
А. Айдамиров «КIант веллачу дийнахь» (дийцар).
М. Сулаев. «Сай»; Сох муха эр ду адам», «ДоIа», роман «Лаьмнаша ца дицдо» (кортош).
I.-Хь. Хамидов. «Лийрбоцурш».
С. Гацаев. «Буйса хаза, буйса тийна», «БIаьсте кхечи», «ХIай, йоI, делхьа, собарде».
Н. Музаев. «Селима дуйцу».
С. Курумова «Жарманан некъ».
М. Мусаев «Таймин Бийболат» (роман йукъара кийсакаш).
Р. Супаев. «Вайнехан халкъан иллеш», «Буйса йу беттасе».
Х. Талхадов. «Шийла дарц цIевзинчохь», «Сан ненан маттахь ас язйо».
Ш. Окуев «Лайн тIехь цIен зезагаш» (роман йукъара кийсакаш).
М.-С. Гадаев «Даймехкан льомашка», «ДоттагIашка».
И. Эльсанов «КIайн коч».
М. Ахмадов «Дечиган тайнигаш».
М. Бексултанов «Сан вешин тIехьийза йоI».
Б. Гайтукаева «Зама», «Хьан цIийнах йара-кха со, Нохчийчоь, хьан цIийнах йара».
М. Айдамирова. «Лаьмнийн хIайкал» (кийсак).
А. Ахматукаев «Машаран хIайкалш» (Айдамирова Машаран «Лаьмнийн хIайкал» романах лаьцначу статья кийсак).

Кхечу къаьмнийн литература

М.Ю. Лермонтов «Валерик» (кийсак).

7-чу классехь нохчийн литература хьехаран шеран рузманан хьесапаш

2024-2025 дешаран шо

№ п/п	Урокан ц1е	Сахьт	Терахь	
			хьесапца	билггал
	Исбаьхьаллин литература			
1.	«Бабин Иэсин ворх1 вешин йишин илли»	1		
2.	Ваша воцчу Сийлахин илли»	1		
	Турплахойн дика вон амалаш йийцаре йар			
3.	«Дадин юьрт йаккхаран илли»	1		
4.	“Дадин юьорт яьккхаран илли”- нохчийн кьоман истори.	1		
5.	Турпаллалин илли башхаллаш	1		
6.	Нохчийн шира илли	1		
7.	Нохчийн шира иллек лаяцна	1		
8.	<i>Халкъан илли «Сай»</i>	1		
9.	Саидов Б.С.»Вина юрт»	1		
10.	Мамакакев М.А. «Даймехкан костап»	1		
11.	<i>Классал арахьара дешар. 1.Хамидов. «Абубешар» дийцар</i>	1		
12.	Мамкаев 1. «Берзан бехкам»	1		
13.	Ширачу заманахь ламанхойн луьра дахар гайтар	1		
14.	Тестировани	1		
15.	Гайсултанов 1.»Болат-г1ала йожар» таллархойн йийсарш.	1		
16.	Гайсултанов 1.»Болат-г1ала йожар» таллархойн йийсарш.	1		
17.	Айдамиров А. «Мух1ажарш» («Йеха буйсанаш» романа йукьара кийсак)	2		

8 -чу классехь нохчийн литература хьехаран шеран рузманан хьесапаш

2024-2025 дешаран шо

№ п/п	Урокан ц1е	Сахьт	Терахь	
			хьесапца	билггал
	Нохчийн йаздархойн говзарш.			
1	Ясаев М. «Хьоме йурт» повестехь вежарийн г1иллакх	1		
2	Ясаев М. «Хьоме йурт» повестехь Джанхотан, Лох-Беташан васташ	1		
3	Яшуркаев Султанан кхолларалла .«МаьрКаж-бодан т1ехь к1айн хьобкх» повесть. Мадас арабаьккхина некъ	1		
4	Яшуркаев С. «МаьрКаж-бодан т1ехь к1айн хьобкх» повестехь Г1ойт1ара воккхачу стеган хьехам	1		
5	Яшуркаев С. «МаьрКаж-бодан т1ехь к1айн хьобкх» повестехь Жовзанан васт. Символах кхетам балар	1		
6	Абдулаев Лечин кхолларалла. . «Маьлхан каш» поэмин коьртачу турпалхочун сацам	1		
7	Абдулаев Л. «Маьлхан каш» поэмехь ширачу заманан дахар гайтар	1		
8	Бексултанов Мусан кхолларалла. «Дари» дийцар	1		
9	Бексултанов Мусан «Дари» дийцаран турпалхой	1		
10	Бисултанов Аптин кхолларалла «Дег1аста», «Халкъан илланчина» стихотворенеш. Нохчийн къоман синмехаллаш	1		
11	Гацаев Са1идан кхолларалла. «Кавказ», «Б1аьстенца къамел» стихотворенеш. 1аламан сурт	1		
12	Хасбулатов Ямлиханан кхолларалла. «Дош», «Стаг хила ваьлলেখь хьо ара...» стихотворенеш	1		

13	Ахмадов Мусан кхолларалла. «Лаьтта тIехь лаьмнаш а хIиттош» повесть. ИбрахIим-хьаьжа	1		
14	Ахмадов М. «Лаьтта тIехь лаьмнаш а хIиттош» повесть. Хьаша ларар. ТIом	1		
15	Повестехь Данин бIаьхаллин хьуьнарш, турпалхойн васташ	1		
16	Сатуев Хьусейнан кхолларалла. «Нашхahь» поэмин маьIна	1		
17	Сатуев Хь.Д. «Нашхahь» поэмин а, Умхаев Хь.С. «Нашха» стихотворенин а исбаьхьаллин башхаллаш	1		
18	(Тестировани)	1		

9 -чу классехь нохчийн литература хьехаран шеран рузманан хьесапаш

2024-2025 дешаран шо

№ п/п	Кобчалан цӀе	Сахьт	Терахь	
			хьесапца	билггал
1	Нохчийн халкъан барта кхолларалла а, цуьнан тайпанаш а.	1		
2	Йоза кхолладалар а, исбаьхьаллин литература а. Нохчийн йозанан историх лаьцна.	1		
3	Йоза кхолладалар а, исбаьхьаллин литература а. Исбаьхьаллин литература.	1		
4	«Нохчийн литература кхиарехь «Серло» газетан мехалла»	1		
5	20-40 шерашкахь кхоллаелла литература.	1		
6	Дудаев 1абдин дахар а, кхолларалла а.	1		
7	«Стоьмийн беш», «Колхоз -хочуьнан, цхьалхахочуьнан къамел» - стихотворенеш.	1		
8	Сальмурзаев Мохьмадан дахар а, кхолларалла а.	1		
9	«Кхетаме Хьамид» дийцар. Дийцаран мехалла.	1		
10	«Кхетаме Хьамид» - дийцар. Дийцаран коьрта чулацам а, маь1на а.	1		
11	Нажаев Ахьмадан дахар а, кхолларалла а.	1		
12	«Жа1у» - поэма. Поэмин коьрта чулацам а, маь1на а.	1		
13	«Жа1у» поэма. Авторан 1алашо а, поэмин д1ах1оттам а.	1		
14	Айсханов Шамсуддин дахар а, кхолларалла а.	1		
15	«Орга», «1а» - стихотворенеш.	1		
16	«К1айн котам» дийцар. Дийцаран меттан башхаллаш.	1		
17	Бадугев Саь1ид-Салихьан дахар а, кхолларалла а.	1		
18	Бадугев Саь1ид а, къоман театр а.	1		